

A POLGÁRSÁG STABILIZÁLÁSÁNAK SZÁNDÉKAI TRIANON UTÁN

Parlamenti közvetítés a magyar Országgyűlés 1927. június 2-i üléséről, az 1927. évi XIV. törvény felsőházi vitájáról

BEVEZETŐ

Az állami dolgozók gyermekeinek tanulmányi támogatását szabályozó 1927. évi XIV. törvény felsőházi, parlamenti tárgyalását és elemzését olvashatjuk a következőkben azzal a céllal, hogy az idézett történelmi dokumentummal is igazoljuk a Trianon utáni idők azon államhatalmi célkitűzését, amely a magyar polgári társadalom megerősítésére tett erőfeszítéseket mutatja.

Dolgozatunkban a II. világháború előtti, kétkamarás magyar parlamenti rendszer rövid bemutatása után megismerhetjük a törvényt. A 16 paragrafusból álló szabályzatnak az írásunk szempontjából jelentőséggel bíró első két fejezetét tesszük górcső alá, majd a felszólalások sorrendjében a parlamenti vita szereplőinek – Hutyra Ferenc¹, Szily Kálmán², Glattfelder Gyula³, Gróf Klebelsberg Kunó⁴ vallás- és közoktatásügyi miniszter és Gróf Bethlen István⁵ miniszterelnök – hozzászólásait idézzük és elemezzük⁶, a végén pedig egy összefoglalással zárjuk a tudósítást.

A dolgozat címében helytálló jelzésként szolgál a „parlamenti közvetítés”, hiszen a törvény elfogadása előtti, jelen időben szerepeltetett hozzászólások sok esetben igényelnek kiszólásokat és kommentárokat, történeti helyzetértékelést és visszatekintést, ahogyan

1 Hutyra Ferenc köztisztviselőként álló patológus, állatorvos volt, az MTA levelező tagja. Hutyra hozta létre, majd vezette hosszú évekig a Magyar Királyi Állatorvosi Főiskolát. (Magyar Nagylexikon 3. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó. Budapest, 1999. 719. o.)

2 Szily Kálmán a Műegyetem tanára, és az MTA főtitkára volt ez időben. (Forrás: Magyar Nagylexikon 16. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó. Budapest, 1999. 763. o.)

3 Glattfelder Gyula ez időben a Temesvárról Szegedre áttelepített Csanádi egyházmegye elöljárója, püspöke. 1942 – ben kalocsai érsekké nevezték ki, ám betegsége miatt a pozíciót már nem fogadta el. (Magyar Katolikus Lexikon. Szent István Társulat. Budapest, 1998. 114. o.)

4 Klebelsberg Kunó jogi doktorátusa után, politikai pályára lépett, fő területet a művelődéspolitikai volt. 1921 – től Magyarország belügyminisztere, majd az 1922 – es választások után a Bethlen – kormány vallás-, és közoktatási minisztere. (Magyar Nagylexikon 11. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó. Budapest, 1999. 124. o.)

5 Bethlen István a jogász, mezőgazdász végzettségű politikus 1921 – 1931 között volt Magyarország miniszterelnöke. (Magyar Nagylexikon 2. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó. Budapest, 1999. 762. o.)

6 A magyar Országgyűlési Könyvtár online adatbázisában rögzített eredeti jegyzőkönyv alapján – a dolgozat további részében „I)” (Idézet Jegyzőkönyv) – ként rövidítve

ezt olvashatjuk majd a lábjegyzetekben. A felszólalások elemzése a magyar Országgyűlési Könyvtár online adatbázisában rögzített eredeti, az 1927. június 2-án megtartott felsőházi ülés jegyzőkönyve alapján született.

A FELSŐHÁZRÓL

Az akkori – 1927-től kétkamarás rendszerrel működő⁷ – magyar Parlamentben az a 35 év feletti magyar állampolgár rendelkezett szavazati joggal, akinek főúri méltósága vagy hivatali tisztsége ezt lehetővé tette. Mellettük más társadalmi osztályokból is nyerhettek személyek felhatalmazást választás vagy kinevezés útján. Helyet foglalhatott itt a Habsburg dinasztia minden magyarországi férfitagja, aki betöltötte a 24. életévét. Méltóság vagy hivatal alapján tagságot nyertek: az ország zászlósi, a két koronaőr, a Magyar Királyi Kúria elnöke és másodelnöke, a Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság elnöke és másodelnöke, a budapesti királyi ítélőtábla elnöke, a koronaügyész, a Magyar Királyi Honvédség főparancsnoka és a Magyar Nemzeti Bank elnöke. Helyet kaphattak még itt egyházi előjárók, főrendiházi nemesek, és különböző közttestületek, szervezetek képviselői. Végül felhatalmazást kapott a kormányzó, hogy maximum 40 főt élethossziglan vagy a hiányzó tagok pótlására meghatározott időre felsőházi taggá nevezzen ki.⁸ Így, ez alapján foglalhatott helyet a törvényhozásban Glattfelder Gyula Csanádi Püspök is. Az 1927. június 2-i ülés Báró Wlassics Gyula⁹ és Beöthy László¹⁰ elnökletével folyt.

A TÖRVÉNY

Az Országházban megszavazott jogszabály a közszolgálati alkalmazottak gyermekeinek tanulmányi ösztöndíjáról rendelkezett, amely a törvény kihirdetésének idejétől volt hatályos, s már az év szeptemberétől (1927.) kezdődő tanévre érvényesnek volt tekintendő. A törvénytervezet, a bizottsági előkészítése után, általános tárgyalásra, majd a tervezet elfogadására 1927. június 2 – án, az Országgyűlés 9. ülésén került sor.

Az 1927. évi XIV. törvény 1–2 §: *Az állam a közszolgálati alkalmazottak gyermekeit tanulmányi ösztöndíjban részesíti. E célból az 1927/28. tanév szükségleteire az államháztartás 1926/27. évi feleslegéből egymillió pengő bocsáttatik a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelkezésére. A későbbi években pedig a szükséges javadalomról az állami*

7 1918 és 1927 között egykamarás rendszerben működött a törvényhozás Magyarországon.

8 Latorcai Csaba: „Katolikus főpapok munkája az országgyűlés felsőházában 1927-től a Bethlen-kormány bukásáig” című munkája alapján. (Egyháztörténeti Szemle. 2002. évi 1. szám.)

9 Wlassics Gyula jogász és közíró volt, egyetemi tanár, az MTA rendes tagja. 1895 és 1903 között Magyarország vallás-, és közoktatásügyi minisztere. (Magyar Katolikus Lexikon. Szent István Társulat. Budapest, 1998. 390. o.)

10 Beöthy László Hencidán született, 1927 és 1939 között a parlamenti Felsőház tagja és alelnöke volt (a legendás színigazgatónak csak névrokona volt). Minisztere volt a kereskedelemügyi tárcának 1911 és 1913 között. Az Országos Központi Hitelszövetkezet elnöke 1931 és '43 között, a Magyar Általános Hitelbank alelnöke 1938 – 1943 – ig. (Magyar Nagylexikon 18. kötet. Magyar Nagylexikon Kiadó. Budapest, 1999. 642. o.)

kölségvetés keretében kell gondoskodni. E törvény szempontjából közszolgálati alkalmazottak gyermekei alatt állami, törvényhatósági, községi és egyházi tényleges vagy nyugdíjas (özvegyi nyugdíjas) alkalmazottak, ideértve a m. kir. honvédség, csendőrség, vámőrség és folyamőrség alkalmazottait is, törvényes, avagy törvényesített édes és mostoha, valamint örökbefogadott gyermekei értendők. Az előző szakasz első bekezdésében jelzett javadalomból 400-1000 pengős évi ösztöndíjakat kell létesíteni. Az ösztöndíj internátusi, illetőleg kollégiumi hely megváltásában is állhat. Ezen határokon belül az évenként betölthető ösztöndíjak számát, azok nagyságát és esetleges fokozatos felemelésüket a felmerülő szükséglethez képest a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelettel határozza meg.¹¹

HUTYRA FERENC ÉSZREVÉTELE – KAPJON MÁS IS...

Az Elnök felkéri Joanovich Pált, az Országgyűlés jegyzőjét, hogy felolvassa ismertesse a törvénytervezetet a jelenlévőkkel. Joanovich jelentése után Hutyra Ferenc kér szót. Nagy örömmel üdvözli a megismertetett jogszabályt, amelyet Klebersberg kultúrpolitikájának egyik gyöngyszemeként aposztrofál. Erősíti azt az elképzelést, hogy a fiatalokat mentesíteni kell a mindennapos anyagi gondoktól, és segíteni kell őket a művelődés, a minél magasabb szintű tanulmányok elsajátítása érdekében. Megemlíti, hogy a törvény egyes cikkelyei korlátozzák az egyenlőség elvét. Arra utal, hogy a törvény konkrétan megfogalmazza azon felsőoktatási intézményi testületeket, amelyek kioszthatják a támogatást a diákoknak. A mezőgazdasági felsőoktatás kimaradt a törvényből – nehezményezi Hutyra, így csak általánosságban az egyetemek, a műegyetem, és a művészeti intézmények – zeneművészeti, és képzőművészeti főiskola – részesülhetnek a központi támogatásból. Az előzőekben felsorolt és a törvényben rögzített, támogatásra jogosult intézmények Klebersberg miniszteri „reszortjába”¹² tartoznak, mint vallási-, és közoktatás miniszter. Az agrár felsőoktatás pedig a mezőgazdasági tárca illetékességébe tartozik, így félt, hogy a törvény adta lehetőségből kimaradnak az agrárhallgatók. Klebersberg erre nyugtatólag megjegyzi, hogy képességes, kivételes tehetségű hallgatók esetén, akik támogatásért folyamodnak a vezetéshez, ajánlani fogja őket támogatásra és pozitív bírálatát kérni az aktuális minisztériumnak.¹³

Hutyra válaszul megerősíti, hogy mennyire fontos gazdasági értelemben is támogatni az agrár felsőoktatást. Tehát méltányolandó, hogy ezek a hallgatók is részesüljenek ebből az adományból. Említi még, hogy más felsőoktatási intézményeknek – amelyek nem Klebersberg reszortjába tartoznak – nem állnak ilyen pénzüsszegek a rendelkezésére. Konkrétan említi példaként, hogy az állatorvosi és az erdészeti karnak is egyenként csak hat-ezer pengő áll a rendelkezésére, hogy ösztöndíjban részesíthesse hallgatóit. A törvényi kiegészítésre oly módon tesz javaslatot – felolvassa, majd hangos egyetértést vált

11 Törvények, jogszabályok: ComLex Kiadó – www.1000ev.hu. (Letöltés dátuma: 2013. szeptember 10.)

12 Az akkori idők szóhasználata. Reszort = illetékesség, hatáskör. (Bakos Ferenc: Idegen szavak, és kifejezések kéziszótára. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1994. 668. o.)

13 IJ. (Idézett jegyzőkönyv.)

ki a többi képviselőből -, hogy az évi XIV. törvénybe kerüljön világosan kihirdetésre: a vallás-, és közoktatási miniszter reszortján kívül eső, más oktatási intézményeket is részesüljenek ilyen mérvű és hasonló anyagi támogatásban. A felolvasás után megjegyzi, hogy a törvényi kiegészítés különösen a mezőgazdasági felsőoktatás érdekében kell, hogy megszülessen.

SZILY KÁLMÁN ÉSZREVÉTELE – LEGYEN MÉG TÖBB PÉNZ...

Hutya után Szily Kálmán szólal fel a Parlament Felsőházában. Utal arra, hogy egy évvel ezelőtt az Országgyűlés mennyire elkeseredett volt a magyar kultúra jövőjét illetően. Megállapítja, hogy a félelmek alaptalanok voltak, a nemzet művelődése virágzásnak indult. Kulturális intézmények egész sora keletkezett és üdvözlendőnek tartja azt a Klebelsberg nevével fémjelzett kultúrprogramot, amely lehetővé tette ezt a virágzást. Szily Kálmán megjegyzi: *„Ezt a javaslatot a kultuszminiszter úrnak tulajdonképpen nem az agya készítette, hanem a szíve, az a szív, amely fájdalommal látja a magyar értelmiségi osztálynak, a köztisztviselői karnak meg nem érdemelt, sanyarú sorsát, és amely segíteni akarván, ott segít, ahol az a szülőnek a legkedvesebb, a gyermekén.”*¹⁴

A méltatás után Szily újra összegzi a törvény értelmét, ezzel is megerősítve Klebelsberg példás elgondolását, a köztisztviselők tehetséges gyermekeinek tanulmányi támogatására vonatkozó javaslatot. Az állam jól felfogott érdekének értelmezi a jogszabályt, hiszen a tehetségek támogatása egyfajta jövőbeni befektetés, a későbbiekben ezekből a támogatott fiatalokból lesznek a kiművelt köztisztviselők. Emlékezteti a törvényhozást, hogy az utolsó ilyen alkalom az 1914-es esztendő volt, amikor ösztöndíjat hirdetett az állam. Akkor négyszáz-ezer koronát osztott szét az állami költségvetés tanulmányi támogatásra, amely összeg megfelel az elmúlt évekre vonatkozó tanulmányi ösztöndíjaknak. Üdvözlendő ez az egymillió pengő támogatás, hiszen bővül a lehetősége a fiataloknak – fejt ki véleményét Szily, majd folytatja: *„Egymillió pengő évről-évre önmagában véve még nem nagy összegnek tűnik fel, hiszen ez az egész kultuszbudgetnek körülbelül csak 1%-át teszi ki. És nem is szabad azt hinnünk, hogy ez az egy tétel magában véve a tisztviselői nyomoron valami gyökeresen segíteni tudna. Hogy ez csakugyan így van, azt méltóztassék a következő számok világánál meglátni. Körülbelül egyidejűleg minden évben az én számításaim szerint háromszáz olyan VII., illetve VIII. osztályos középiskolai tanuló lesz, aki ennek az új ösztöndíjnak birtokában van. Azért ilyen kicsiny szám, mert ez az ösztöndíj igen bölcsen úgy van kontemplálva, hogy annak az illető az érettségi vizsga letétele után, főiskolai tanulmányai alatt is birtokában marad, tehát a háromszázas középiskolai számhoz hozzávéve az ösztöndíjban részesülő egyetemi hallgatók számát, ez megfelel körülbelül ezernek. Ha mármost ezt a háromszázas számot egyrészt összehasonlítjuk a középiskolai tanulók összes*

14 IJ. – Szily megfogalmazásából arra következtethetünk, hogy a Bethlen kormány rendteremtő politikájának első lépései közé tehető ez a törvényjavaslat, hiszen itt még a Felsőház az állami hivatalok sanyarú sorsát taglalja. A későbbi években a köztisztviselők, mint társadalmi réteg, a polgári középosztályhoz tartozónak voltak mondhatóak.

számával, másrészt pedig a közszolgálati alkalmazott szülők számával, akkor látni fogjuk, hogy ez a szám aránylag igen kicsiny segítséget nyújt. Mert a statisztika szerint, legalább az 1924/25-iki tanévben, csonka-Magyarország összes középiskoláiban a két felsőbb osztályban, összesen tizenkét – ezer tanuló foglalt helyet és ezek között két – ezer volt olyan, akinek szülője a közalkalmazottak osztályához tartozott. Ez tehát annyit mond, hogy az összes hallgatók számát véve, minden negyven diák közül egy nyer ilyen ösztöndíjat és a közalkalmazotti családokból való származottakat véve, körülbelül minden hét után esik egy ilyen ösztöndíj.¹⁵ Szily számításai szerint tehát kevesen tudnak részesülni a törvénybe fogalmazott támogatásból. A törvény 5.§ – hoz tesz megjegyzést, először felolvasva idézi az 5. fejezetet. Majd utal arra, hogy gyakorlatban lehetetlen lesz betartani és teljesíteni a törvény ezen részét, vagyis a támogatás meghatározott arányszámú szétosztása lehetetlenség. Tehát nem lehetséges, hogy a kultuszminiszter mindig felülvizsgálja minden évben az ország kulturális állapotát, és azon elgondolásból osztja szét a javakat. Majd összegezve megállapítja: „Ezzel a törvényjavaslattal szemben azt a kritikát hallottam, hogy ez a törvényjavaslat tulajdonképpen csábítani fogja a szülőket arra, hogy fiaikat diplomát kívánó életpályákra küldjék, és hogy ilyen módon ez a javaslat csak tetézi az országnak egyik nagy baját, t. i. azt a diszparitást¹⁶, amely fennáll a diplomások száma és a rendelkezésre álló állások száma között és ilyen módon nemhogy enyhítené, hanem még inkább súlyosbítja az országnak azt az értelmiségi krízisét; amelybe; ma kétségtől van. Ez a kritika, ez a kifogás, azt hiszem, semmiképpen nem állhatja meg helyét, mert bajos volna elképzelni azt, hogy egy szülő a gimnázium vagy a reáliskola első osztályába csakis azért adja a fiát, mert az a kicsiny valószínűség forog fenn, hogy majd hat év múlva vagyis a hetedik osztályban kap állami ösztöndíjat. Nem is hiszem, hogy akad magyar szülő, aki annyira lutrizik gyermekének bőrére. Másodszor pedig, nem lehet ezen álkifogással illetni a dolgot azért sem, mert az ösztöndíjak kimondottan csupán a tehetségekre vonatkoznak. És már most a mai felfogás szerint a szülők a tehetséges gyermekeiket igen kevés kivételtől eltekintve, mégis középiskolába fogják adni, akár van ösztöndíj akár nincs ösztöndíj. Úgyhogy a törvényjavaslatnak abszolúte semmi vonatkozása nincs az értelmiségi osztálynak azon mai nagy bajával, amelyről állandóan hallunk, olvasunk és amelyet, sajnos, napról-napra magunk is látunk és tapasztalunk.”¹⁷

Tovább egy érdekes összehasonlítást tesz. Konkrét adattal szolgál arra nézve, hogy a törvény megvitatásának évében (1927.) tizenkét-ezer fiatal tanul a felsőoktatásban, pontosan ugyanannyian, mint a „Trianon előtti” időkben. Értelemszerűen problémát lát

15 IJ.

16 Diszparitás = különbözőség. (Bakos Ferenc: Idegen szavak, és kifejezések kéziszótára. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1994. 187. o.)

17 IJ. – Azért tartottam fontosnak Szily ezen megszólalását idézni – azon kívül, hogy mondanivalójának értelme magáért beszél, és világosan reagál a törvény pozitívnak értékelt egyik hasznosságára-, mert az a korrajz, ahogy a diplomás értelmiségi osztályt jellemzi a képviselő, meghökkentő lehet számunkra. Ugyanis ez a beszéd 6 évvel „Trianon” után hangzik el, kereken 85 évvel ezelőtt az Országházban. De mi történt azóta, változott –e valamit az értelmiségiek helyzete majd száz év elteltével?

ebben a számban: az elcsatolt területek által, az ország méreténél fogva jóval kevesebb munkahelyet tudnak biztosítani ezeknek a fiataloknak, mint a régi időkben, s közben pedig ugyanannyi fiatal fog munkát keresni, mint anno akkor. Ezt a jelenséget „szellemi túltengésnek”¹⁸ és „az intelligencia túlprodukciónak”¹⁹ tartja, amelyet már most (1927.) katasztrófának tart. Sokak szerint – a véleményeket pesszimistának tekinti – több az ember, mint amennyi meg tudna élni az országhatárokon belüli erőforrásokból, az iparból és kereskedeleméből, mezőgazdaságból, egyéb termelő ágazatokból. De szerinte ez nem így van. Nincs akkora katasztrófa, mint amekkorának beállítják – a negatív gondolkodásúak –, hogy a munkanélküli értelmiség a társadalomban egy szunnyadó feszültség, mert egyszer csak képes az országa ellen fordulni. Szily nem tart ettől, mert a jelenben – ne feledjük, 1927-et írunk – olyan erős a nemzeti nevelés az iskolákban véleménye szerint, hogy az ország ellen való fordulás elképzelhetetlen. Összességében a törvényjavaslatot elfogadja, és támogatja, mert a nemzeti kultúrfölény elvével megegyező utat mutat.

GLATTFELDER JAVASLATA

– SZÉLESEBB TÁRSADALMI RÉTEG, ÉS TÖBB PÉNZ...

A Csanádi Püspök, Glattfelder Gyula üdvözli a törvény gondolatosságát, annak társadalmi hasznosságát, amelyet a jogszabály eredményezni fog. Valamint elismerően nyilatkozik arról, hogy a törvény pontosan az utóbbi időben a legtöbbet szenvedett társadalmi réteget kívánja jutalmazni. Hangot ad a törvénnyel kapcsolatos félelmeinek, felteszi a kérdést, hogy érdeke lehet-e az államnak az intellektuális proletariátust szaporítani. Szily Kálmánnal egyet ért abban, hogy az ország erőforrásait és a munkahelyek számát figyelembe véve, túl sok a diplomával végzők száma az országban, ugyanakkor hangsúlyozza ő is, hogy a felsőoktatási intézmények számát nem szabad apasztani, hiszen a kultúrfölény elvét nem felejtve igen fontos a tudományos generáció nevelése. Tehát ügyelni kell arra, hogy a főiskolán végzettek száma indokolatlanul ne szaporodjon, ugyanakkor őrizni kell a tudomány színvonalát, szem előtt kell tartani az oktatás magas minőségének követelményét. A továbbiakban kifejti azon véleményét, hogy meg kell szűrni a főiskolára érkező fiatalokat. Idézet Glattfeldertől: *„Azt azonban magam is vallom, hogy módot kell találni arra, hogy a főiskolákról eltereltesse azokat, akik oda nem valók. Értem ez alatt a tehetségteleneket, és az a sok aggodalom, az a sok ellenmondás, amely a főiskolások számát szabályozó törvényes intézkedésekkel szemben elhangzik, a legnagyobb mértékben megszűnnék, ha azzal tisztában volna mindenki, hogy nem kell szükségképpen minden főiskolára kívánckozó tehetségtelen fiatalembert a főiskolába bebocsátani. A tehetségteleneknek a főiskolára való tolokodását feltétlenül korlátoznunk kell. Ezzel szemben a tehetségeknek a lehető nagymértékben való érvényesülését, előmozdítani az államnak szent kötelessége. Ebből a szempontból örülök ennek a javaslatnak.”*²⁰

18 IJ.

19 IJ.

20 IJ. – Ismételten fontosnak tartottam szó szerint idézni a jegyzőkönyvből. Engedtessek meg nekem az

Glattfelder ez után valószínűleg észreveheti magát. Előző kijelentése a padsorokban megállíthatta a lélegzetet, hiszen ilyen differenciáló gondolatok és mondatok szokatlannak egy keresztény egyházi személytől, mert korrigál és elmondja: minden társadalmi rétegben vannak nagyon értékes fiatalok. De, mégiscsak a tudomány szempontjából az válik értékesnek, aki már otthon, a családi tűzhelynél magába szívja a tudományt. Vagyis olyan fiatalok, akik értelmiségi családból származnak, azok nagyobb eséllyel válhatnak a tudományos generáció tagjaivá. Helyesbítő szavai pontosan így hangoztak el az ülésnapon: *„Kétségtelen azonban az a tény, hogy aki odahaza a családi tűzhelynél, a családi környezetben szívta már magába nagyobb mértékben a tudomány elemeit, az a fiatalság elsősorban biztat azzal a reménységgel, hogy ebből az a tudományos generáció fog nevelkedni, amely tudományos generációra egyetemi pedagógiai szempontból is szükség van.”*²¹ Továbbá Glattfelder hangot ad annak a véleménynek, amely már ezt a törvényi vitát megelőző bizottsági tárgyaláson is felmerült, miszerint kifogásolható, hogy csak az állami alkalmazottak gyermekei kaphassanak ösztöndíjat.

Érdekességképpen ezzel kapcsolatos véleményét is szó szerint kívánom idézni: *„Éppen én voltam a bizottságban az, aki kértem a jelentésbe annak felvételét, hogy a bizottság ezt a törvényjavaslatot csak első lépésnek tekinti, amely után következnie kell a többinek. Nevezetesen következnie kell annak, hogy az ország többi társadalmi osztályainak tehetséges fiai számára, – nem az intelligens proletariátust szaporítani akaró tendenciával, hanem a tehetségeseket szóhoz juttató és védő tendenciával – minden társadalmi osztály számára megnyitassék a lehetősége annak, hogy fiai főiskolát végezzenek és az állam szellemi életének irányításába valamikor bekapcsolódjanak.”*²²

a megjegyzés, hogy Glattfelder beszéde kapcsán elfeledi az ember, hogy egy katolikus püspök parlamenti felszólalását olvassa. Szóhasználatában, sorai között erősen lobogó ellentmondásokat vélhetünk felfedezni személyével, annak méltóságával és a parlamenti megnyilvánulásával kapcsolatban. Egy keresztény egyházi előjárótól kiváltképp megütközést vált ki ez a mondat: *„A tehetségteleneknek a főiskolára való tolokodását feltétlenül korlátoznunk kell.”* Ha a mai időkben egy egyházi előjáró ilyen gondolatokat artikulálna a nyilvánosság előtt, azt gondolnánk, hogy sorsának ellenségévé vált az illető. Glattfelder Gyulához visszatérve, radikalizmusa, éles kritikája kérdést vet fel. Megszólalása mögött valós meggyőződés állt-e, vagy csak az állami vezetés és Klebelsberg iránti hasznos elköteleződése juttatta ilyen verbális eszközökhöz? Ennek megválaszolásához ismernünk kell az akkori politikai környezetet, a hierarchikus viszonyokat és sok minden mást, hogy Glattfelder politikai kommunikációja – első olvasatra furcsának tűnő – értelmezhetővé váljon. Ám az összkep érdekében térjünk vissza Glattfelder felszólalásának további részleteihez.

21 IJ. – Glattfelder világosan fogalmaz, ezek szerint a tudományos generáció tagjai az értelmiségi családokból kell, hogy érkezzenek.

22 IJ. – Vajon melyik mondat rejtheti Glattfelder valódi véleményét a valódi törvényjavaslattal kapcsolatban? Először megjelöli a „tehetségalapú” kiválasztódást, vagyis a minőség elvét. Keményen fogalmaz, miszerint a tehetségteleneket korlátozni kell a főiskolai tanulmányaikban. Aztán megjelöli, hogy a tehetséges fiatalok, akik hasznos tagjai lesznek a tudományos generációnak, azok értelmiségi családokból származnak, ellentétbe állítva talán azon fiatalokkal, akik nem a tudomány levegőjét szívták magukba az anyatejjel. Majd ebben, a pár mondattal későbbi kifejtésében pedig arra tesz javaslatot a kormánynak, hogy a törvényi szabályozást, az ösztönző rendszert szélesítsék ki minden társadalmi osztályra.

Összefoglalólag a Csanádi Püspök arra tesz javaslatot, hogy más társadalmi rétegekből származó fiatalok is részesüljenek az állami ösztöndíjból, a közhivatalnokok gyermekei mellett. *„A magyar országgyűlés Felsőháza a közalkalmazottak gyermekei számára az 1 millió pengőt tanulmányi ösztöndíjjal azzal szavazza meg, hogy ugyanakkora összeget kíván felvételni az 1928/29. költségvetési évtől kezdve az állami költségvetésbe minden társadalmi osztálybeli szegény és kiváló előmenetelű tanulók tehetségvédelmi ösztöndíjai számára”*²³ – mondja a déli egyházmegye vezetője.

Majd ezekkel a gondolatokkal zárja felszólalását: *„(...) hiszen így minden egyes osztály átérezné, – és át is fogja érezni – hogy ennek az államnak senki sem mostohagyermek; minden egyes osztály számíthat arra, hogy ennek a nemzetnek nagy egyetemességébe, közösségébe belekapcsolódva, megérhesse a maga szebb jövőjét.”*²⁴

KLEBELSBERG MINISZTERI REFLEXIÓI

Ezután indokolja a törvény tartalmát a megszólaló Klebelsberg. Megállapítja, hogy a középiskolai ösztöndíjak nagyon fontosak, a törvény életbelépésének évében a középiskolák utáni érdeklődés a diákok részéről annyira silány, hogy 15 éven belül – határozza meg konkrétan az intervallumot a miniszter – eljuthat odáig a folyamat, hogy a középiskolákban nem lesz olyan személy, aki tanítson. Glattfelder felvetésével egyetért, szélesíteni kell a támogatandók körét, megoldásképpen egy központi tehetségvédelmi programot fognak kidolgozni. Hutyra Ferenc felszólalására való reflexiójában pedig megtanulhatjuk Klebelsbergtől a finom, elegáns diplomáciát, az élesen lágy politikai kommunikációt: *„Amint Hutyra Ferenc barátom felszólalását illeti, természetesnek tartom, hogy a többi reszortok a maguk iskolái számára ösztöndíj akciót fognak bevezetni és azt hiszem, hogy e határozati javaslat elfogadásának nem lehet legcsekélyebb nehézsége sem.”*²⁵

Klebelsberg a hazai zsidóságot is érinti felszólalásában, indoklásul, hogy miért nem kívánja a kormány az ösztöndíj rendszert kiszélesíteni. Így folytatja monológiáját: *„Ez a világhíjenség nemcsak nálunk van meg, hanem a háború után megvan mindenütt. Egye-*

23 IJ. – Glattfelder kísérletet tesz arra, hogy a következő évtől az egymillió pengőn kívül, még ugyanennyi összeg álljon a rendelkezésre, más társadalmi osztályból származó gyermekek tanulmányi támogatására.

24 IJ. – Érdemes elidőznünk az idézett mondat utolsó részén: „szebb jövőjét”. Lehetséges – e, hogy Glattfeldert is megérintette a keresztény nemzeti ideológia, és a XIX. század végétől divatosá váló, Prohászka Ottokár által hirdetett hungarizmus szele? Nem tudhatjuk, mindenesetre a fajvédelem, az antiszemitizmus lassú, de határozott kirajzolódása a levegőben volt már ez idő tájt, hiszen 1920 – ban az Országgyűlés megszavazta a „*numerus clausus*” – t, amely nemzetiségi alapon arányosította, és százalékosan határozta meg a más nemzetiségű hallgatókat az ország lakosságához mérten a felsőfokú oktatási intézetekben.

25 IJ – A miniszter finoman jelzi, hogy minden minisztérium saját magának intézzen anyagi javadalmat a központi költségvetésből. A törvény vitájáról, ezzel nagyon finoman le is választotta a képviselő javaslatát.

bütt még numerus clausussal sem védekeztek ellene. (...) A mai körülmények között mi a numerus clausust kénytelenek vagyunk fenntartani, mint szükségrendszer szabályt.”²⁶

BETHLEN HOZZÁSZÓLÁSA – A MINISZTERELNÖK SZÓT KÉR, GLATTFELDERRE REAGÁL

Végül Bethlen István miniszterelnök szól a jelenlévőkhöz, amelyben Glattfelder Gyula javaslatának elegáns és tiszteletteljes elutasítását csomagolja megfelelő formába: „Már a kultuszminiszter úr szíves volt kifejtetni azt, hogy elvileg egyetért a javaslattal, mint – ahogy én magam is elvileg teljesen egyetérték a javaslattal.”²⁷ Mégis kérem kell azonban, hogy az a meghatározás, hogy már az 1928/29. évi költségvetésbe egy hasonló összeg vétessék fel, ilyen célra, mint amilyen összeg most vétetik fel e törvényjavaslat rendjén a tisztviselő-gyermekek részére, ez a meghatározás elhagyassék. Azt hiszem, ez időelőtti prejudicium volna a költségvetés összeállításával szemben és azt hiszem, felesleges is, mert hiszen a kultuszminiszter úrnak rendelkezésére állanak, illetőleg rendelkezésére fognak állani más források is, mint ahogy ő azokra rámutatott példának okáért a szekvesztrált Károlyi-vagyon²⁸, jövedelmei, amelyekből elsősorban fedezhetnek majd megfelelő törvényes rendezés révén azokat a szükségleteket, amelyekre a csanádi püspök úr öméltósága rámutatott. Én tehát azzal járulok hozzá az előterjesztett határozati javaslatához, hogy kérem kell, hogy abból a precíz meghatározás az 1928/29. évre vonatkozóan kihagyassék.”²⁹

ÖSSZEGZÉS

A Felsőházban 1927. június 2-án, az 1927. évi XIV. törvény vitáján Hutyra Ferenc, Szily Kálmán és Glattfelder Püspök szólaltak fel, akik képviselői javaslatokat tettek a törvénnyel kapcsolatban, s adtak megoldási metódusokat a tanulmányi adományozás mikéntjére vonatkozóan. Mindegyik javaslattevő szorgalmazta és dicsérte a szabály beiktatását. Az állatorvos–patológus Hutyra, Klebelsberg elgondolásainak gyöngyszemként keresztelte el az elfogadás előtti tervezetet, ám a jogszabály cikkelyeiben, némely helyen egyenlőtlenséget vélt felfedezni. Úgy látta, hogy így, ebben a formában csak a Klebelsberg illetékességébe tartozó oktatási intézmények tudnak kapni a központi támogatásból. Hiányolta az agrár felsőoktatásban tanulók támogatását. Az utána következő Szily ugyancsak dicsérettel kezdte mondanivalóját, méltatta Klebelsberg kultúrpolitikáját, majd az ékes mondatok után Ő is kritikai hangot ütött meg. Véleménye szerint csak kevesen tudnak részesülni az állami támogatásból. A rendelkezésre álló pénzhalmaz

26 IJ. – Ezekkel a dermesztő mondatokkal érteti meg a hallgatóságával, miért nincs érdekében a hatalomnak az ösztöndíj program társadalmi kiszélesítése.

27 Az támogatási rendszer társadalmi kiszélesítésére gondol, amelyet az előbbieken Glattfelder megfogalmazott.

28 Az előzőekben Klebelsberg említi, hogy egy központi tehetségvédelmi program kialakításán dolgozik, amelynek anyagi fedezete a hatalmas Károlyi-vagyon.

29 IJ. – A miniszterelnök nem támogatja Glattfelder javaslatát.

évenkénti elosztásának módját is megkérdőjelezte. Véleménye szerint nem lehetséges, hogy a kultuszminiszter minden évben felülvizsgálja az ország kulturális állapotát és éves értékelése alapján kapjanak segítséget az arra rászoruló hallgatók.

Ezután adott hangot gondolatainak Glattfelder Gyula. A Csanádi Püspök 1927. június 2-án történt parlamenti felszólalása arra enged következtetni, hogy a politikusi attitűd, a rugalmas véleményalkotás már a múlt század elején is szükségesnek bizonyult ahhoz, hogy valaki érvényesíteni tudja véleményét. Összehasonlítva a többi felszólalóval, csak ezzel tudjuk magyarázni Glattfelder idézett szereplését. Az ösztöndíjak javadalmazásának kiszélesítését javasoló Püspök – ezek szerint – olykor szükségesnek látta a kormányzatnak tetsző álruhába bújtatni bírálatait. Így méltó elemeznünk Glattfelder Gyula felsőházi szereplését, így szép a Csanádi Egyházmegye XX. századi szellemi fundamentumait organizáló emberre visszaemlékeznünk.

Engedtessek meg, hogy a jegyzőkönyv elemzése egy másik fontos dologra is rávilágítson számunkra. Azon kívül, hogy egy izgalmas időutazásban vettünk részt, láthatjuk, hogy az európai történesekhez, a világegés Magyarországot is bekebelező útjának az alapkövei már megtalálhatóak ebben a 85 évvel ezelőtt elhangzott vitában is. A parlamenti ülés hozzászólóinak javaslatai, a tanulmányi ösztöndíj széles társadalmi rétegekhez való eljuttatása a Bethlen – kormány idején azért bukik meg, mert a törvényhozás nem kíván tanulmányi támogatást adni a magyar zsidóság felnövekvő tagjainak. Szükséges elgondolkodnunk: majdnem 100 év elteltével, mi magyarok mennyivel vagyunk előrébb az értelmiség, vagy a szélsőségességre való hajlam témájában és a kirekesztő, állandóan méricskélő – viszonyító mentalitás kérdésében?

A fenti kérdés megfogalmazásán túl, összegzőként megállapítható, hogy a tükröződését vélhetjük felfedezni a Bethlen-kormányzat konszolidációs politikájának a törvényt megalkotók döntésében. A Felsőház elé kerülő szabálytervezet tipikusan a „király nélküli királyságban” működő, kiutakat kereső és felfedező kulturális és oktatáspolitikai egyik legfőbb alappillére: a középréteg, a polgárság stabilizálása az egyéni szellemi javak kiművelésén keresztül. A két világháború közötti, békés időszaknak mondható évtizedekben a kultúrfölény elvét hirdető államirányítók egyik fő küldetése a kulturális és tudományos élet felvirágoztatása volt, amely egyedüli ugródeszkát jelenthetett csonka országunknak a felemelkedés felé. Az állami dolgozók gyermekeinek tanulmányi támogatása ehhez a politikai elgondoláshoz kapcsolódik ebben az 1927. évi XIV. törvényben.

*Farkas László Róbert
doktorandusz hallgató, SZTE BTK*

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Az 1927. évi XIV. törvény felsőházi vitájának jegyzőkönyve: Országgyűlési Könyvtár Online Adatbázisában rögzített eredeti dokumentum

Bakos Ferenc: Idegen szavak és kifejezések kézikönyvtára (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.)

dr. Latorcai Csaba: „Katolikus főpapok munkája az országgyűlés felsőházában 1927-től a Bethlen-kormány bukásáig” - Egyháztörténeti Szemle. 2002. évi 1. szám.

Magyar Katolikus Lexikon (Szent István Társulat, Budapest, 1998.)

Magyar Nagylexikon (Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 1999.)

Törvények, jogszabályok: Complex Kiadó – www.1000ev.hu